

A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története 2. rész

Pogány György

A magyar könyvtári szaksajtó megszervezése (1950-1961/64)

A magyar könyvtári szaksajtó újjászervezése 1950-ben indult el, az 1945-ben az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (OKBK)* megszűntetése után alakult *Országos Könyvtári Központ (OKK)* tette az első kezdeményezéseket. Az OKK egyszerre próbálta megindítani a könyvtárügy dokumentációs jellegű, referátumokat tartalmazó kiadványát, illetve a tanulmányokat is közlő szaklapot. Az előbbi volt az 1950-ben induló *Könyvtártudományi Beszámoló*, *Tarr Lászlóné* és *Kóhalmi Béla* szerkesztésében. 1951-ig mindössze öt füzete jelent meg; célja a Szovjetunió és a szocialista országok szakfolyóiratainak szemlézése volt, de figyelemmel kísérte a nyugati szaklapokat is. Folytatásának tekinthető 1952-ben a *Könyvtárügyi Beszámoló*, kilenc száma jelent meg, az utolsó kettőt azonban már az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) adta ki: időközben az OKK-t feloszlatták, feladatainak egy részét az OSZK-ra ruházták.

A szaklap megindítására *Könyvtárügyi Szemle* címmel került sor 1950-ben *Gyöngyösi Nándor* és *Kóhalmi Béla* szerkesztésében. 1951-ig, megszűnéséig kilenc száma jelent meg. Első száma még kizárólag szovjet közlemények magyar fordítását tartalmazta, a későbbi füzetekben azonban már eredeti magyar publikációk is helyet kaptak – bár változatlanul közölt a folyóirat fordításokat. Az OKK a tudományos és szakkönyvtárak feladatainak segítője volt, így a Könyvtárügyi Szemlében elsősorban olyan tanulmányok jelentek meg, amelyek ezeknek a könyvtáraknak jelentettek segítséget, illetve azok gondjaival foglalkoztak. Jelent meg írás a szabványosításról, a műszaki könyvtárakról, a könyvtári jogalkotásról, a szakkönyvtárakról. Recenziók, hírek egészítették ki az egyes számokat, melyeknek technikai kivitelezése – mai szemmel nézve – meglehetősen kezdetleges volt: stencillel sokszorosítva ké-

szültek. Egyértelműen a szakkönyvtárak közlönye funkcióját igyekezett betölteni, megszűnéséhez alighanem az a felfogás vezetett, miszerint a magyar könyvtárügy egységes, felesleges a szakkönyvtárak részére önálló folyóiratot kiadni. Persze ezt a feltevést csak alapos forrásfeltárással lehetne egyértelműen alátámasztani. A valóság a jelek szerint nem ennyire egysíkú, különböző könyvtárpolitikai koncepciók pillanatnyi erőviszonya határozta meg a könyvtári szaksajtó fejlődését az 50-es évek elején. A Könyvtárügyi Szemle utolsó, 1951. 3/4. száma jelentette be a kiadvány megszűnését. Ebben szó esik a *Magyar Könyvszemlé*ről: az újrainduló folyóiratnak lesz feladata a magyar könyvtártudományi kutatásoknak fórumot biztosítani. A Magyar Könyvszemle újraindulásával 1951-ben minisztériumi szinten is foglalkoztak. *Németh Mária* tanulmányában¹ ismerteti *Varjas Béla* 1951. október 15-i levelét. Az OKK vezetőjéhez, *Zalai Zoltán*hoz írt levélben *Varjas* beszámolt arról, hogy az OSZK 1952-ben ünnepli alapításának 150. évfordulóját, az alkalmából reprezentatív kiadványt kíván megjeleníteni a könyvtár. E tervre a minisztérium illetékes válasza szerint a könyvtár gondoskodik a Magyar Könyvszemle 1952-ben történő megindításáról, az OSZK évfordulójával kapcsolatos tanulmányok a folyóiratban, és ne önálló kiadványban jelenjenek meg. *Németh Mária* hivatkozik egy értekezletre is az OKK-ban, jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a „*jelenlévők elfogadták azt a határozatot, mely szerint a Könyvszemle 1952 elején újra kiadásra kerül, mégpedig Kóhalmi Béla, Mátrai László és Waldapfel Eszter szerkesztésében*”.² Hogy miért nem jelent meg ekkor a folyóirat, biztos választ jelenleg nem lehet adni.

Ekkor azonban már volt olyan lap, amely részben a könyvtárügy orgánuma volt. 1951 júniusában jelent meg a *Könyvbarát*, alcíme szerint „*Könyvtárosok és könyvterjesztők havi folyóirata*”. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat adta ki, első szerkesztője *Gál György Sándor* volt. A második évfolyamot már a Népművelési Minisztérium jegyezte lapgazdaként, *Zolnay Vilmos* pedig szerkesztőként. A *Könyvbarát* meglehetősen nehezen talált rá könyvtárosi profiljára (bár nyilván a művelődéspolitikai fordulatok is szerepet játszottak ebben), tükrözi ezt gyakori címváltozása az 50-es években: 1951-52-ben *Könyvbarát*, 1953-54-ben *A Könyvtáros*, 1955-ben *A Könyv*, 1956-

tól ismét *A Könyvtáros*, majd 1964-től névelő nélkül: *Könyvtáros* a címe.

Az új lap programcikkét *Veres Péter* írta. A *Könyvbarát* feladatát a könyv, az irodalom népszerűsítésében, az olvasómozgalom támogatásában látta. A sajátos könyvtárosi célokról a szerkesztőség rövid programja sem mondott sokat; lényegében úgy fogalmazta meg a célokat, hogy a *Könyvbarát* segítséget nyújt a könyv népszerűsítéséhez a könyvtári munkában is. Kifejezetten könyvtári cikk a kezdeti időben kevés jelent meg a lapban, egy-egy számban mintegy negyednyi terjedelmet tett ki *A Könyvtáros munkája* című rovat.

Könyvtári szaksajtó tehát volt is, meg nem is 1951-től. Amikor 1952 novemberében ülésezett az *I. Országos Könyvtáros Konferencia*, a felszólalók egy része éppen ezt a helyzetet bírálta. A konferencia alapvető célja az 1952-es, a könyvtárakról szóló kormányhatározat megvitatása és az egységes magyar könyvtárügy melletti demonstráció volt. Ezért is érték támadások a könyvtári szaksajtót bírálókat. *Varjas Béla* a „kétfrontos” bírálat eszközével élt, elmarasztalta a tudományos könyvtárak dolgozóit, amiért nem olvassák a *Könyvbarátot* – vagyis a szaksajtót –, de hozzátette: „... a *Könyvbarátnak is van egy fogyatékos-sága: még mindig kevés benne a könyvtári szakmai cikk. Ha valóban könyvtárosokat nevelő folyóirat akar lenni, feltétlenül növelnie kell a könyvtári módszertani vonatkozású cikkek számát.*”³ *Dienes László* konkrétan fogalmazott. Szerinte alapvetően fontos ügy, hogy a könyvtárosoknak komoly szaklapjuk legyen, a *Könyvbarát* ugyanis nem az, ezért „*feltétlenül szükséges olyan könyvtáros szaklap megindítása, amely napirenden tartja a könyvtári munkának minden fontos napi problémáját, s ezekből a könyvtárosok tanulságokat meríthetnek munkájukhoz. Szerintem egy ilyen lap megindítása, ami évek óta vájódik, nagyon fontos volna.*”⁴ *Zoltán József* azzal a javaslattal fordult a konferenciához, hogy mondja ki „*egy magasszínvonalú, a magyar könyvtárügy elvi és gyakorlati problémáit felölelő, a szovjet és a népi demokratikus könyvtári munkával kapcsolatos cikkeket ismertető tudományos folyóirat megindítását.*”⁵ A bírálatokra *Zolnay* válaszolt. *Varjas Béla* kritikáját építő szándékúnak jellemezve bejelentette: több és jobb módszertani cikket fog közölni a lap. *Dienes*

Lászlónak és Zoltán Józsefnek adott válaszát érdemes hosszabban idézni, hiszen jól tükrözi a kor szellemiségét, a már-már mazochista önostorozást és a minden bírálatban ellenséges, ártó szándékot felfedezni vélő politikumot: „*Dienes és Zoltán elvtársak is megemlítették a Könyvbarátot, nyilvánvalóan ugyanazokból a tényekből indultak ki, amelyekből Varjas elvtárs, de Dienes elvtárs nem bírálta a Könyvbarátot. Nem akarja megjavítani talán? Dienes elvtárs azt ajánlotta, hogy a tudományos könyvtárak dolgozói részére indítsanak egy külön folyóiratot. Dienes elvtárs valóban úgy véli, hogy a Könyvbarát, úgy, ahogy van, ilyen rosszan is jó lesz továbbra is a népkönyvtárosoknak és az üzemi könyvtárosoknak? Csak az a fontos, hogy a tudományos könyvtárosoknak külön folyóiratuk legyen? Az elért fejlődés eredményeként a minisztertanács határozatában egységesítette a magyar könyvtárügyet. Ezzel magasabb fokra helyezte, előbbre vitte és újabb fejlődés alapját vetette meg. Dienes elvtárs és Zoltán elvtárs – legalábbis a könyvtárosok folyóirata terén – szeretné szétbontani ezt az egységet.*”⁶ Barabási Rezső is leszögezte: ez a törekvés „*akarva, akaratlanul a tudományos könyvtárak elkülönülését jelentené a tömegkönyvtáraktól.*”⁷

Varjas, Dienes és Zoltán felszólalása mégsem volt teljesen eredménytelen. A konferencia határozatában a folyóiratról is szó esett. A külön folyóirat tervét ugyan elvetette a tanácskozás, de ezzel az állásfoglalással indult el az a lassú folyamat, melynek végén igazi könyvtári lappá vált a Könyvbarát: „*A könyvtárosok folyóiratának, a Könyvbarátnak fő feladatává kell tenni a könyvtárosok eszmei-politikai és módszertani tapasztalatainak értékelését, s az értékes tapasztalatok terjesztését. A folyóirat támogatására szerkesztőbizottságot kell létrehozni, melybe a tudományos könyvtárak képviselőit is be kell vonni. Javasoljuk, hogy a folyóirat címét »A könyvtáros«-ra változtassák meg.*”⁸ 1953-ban e határozat alapján változott a lap címe A Könyvtárosra. Főszerkesztője Katona Jenő lett, Zolnay Vilmos felelős szerkesztőként tevékenykedett tovább. A lapban sokasodtak az érdemi könyvtárosi munkával foglalkozó írások. A folyóirat terjedelmének felét változatlanul az *irodalmi tájékoztató* című rész foglalta el, itt jelentek meg az új könyvekről közreadott ismertetések. Alapvető feladata azonban – Sebestyén Géza kifejezésével⁹ – „*a politikai és*

szakmai »transzmissziós« szerep” volt, az, hogy közvetítse a könyvtári osztály, vagyis a könyvtárpolitika irányelveit, elgondolásait. A teljes képhez tartozik azonban, hogy a kor adta lehetőségeken belül megpróbálta közvetíteni a könyvtárügy helyzetértékelését a könyvtárügy irányítói számára. A lap igyekezett bevonni munkatársi gárdájába a teljes szakmát a levelezők révén, 1953-ban külön konferenciát tartottak számukra. Az eredmény persze több mint kétes – az ötvenes években vagyunk! –, vitathatatlan érdeme azonban a szakmai „*mi*” tudat kialakításának kezdeményezése, a könyvtáros szemlélet szélesebb körben történő terjesztése. Ezt szolgálták a különböző módszertani jellegű írások vagy azok a publikációk, amelyek a könyvtári munka alapjait ismertették meg olvasóikat. Elősegítette ezt a magas példányszám: az ötvenes években 5-6000 példányban jelent meg, 1961-ben közel 5000 előfizetője volt.¹⁰

1955-ben ismét változott a lap címe, ezúttal A Könyv lett. Varga Sándor szerint¹¹ ez azzal függött össze, hogy 1954-ben a minisztériumon belül megalakult a *Kiadói Főigazgatóság*, és „*ez a könyvszakma pozíciójának (...) erősödését jelentette*”. A könyvkereskedelem történetét kutató Varga Sándor lényegében ugyanazért bírálja a lapot – más előjelből –, mint a könyvtáros társadalom: a tisztázatlan funkciók miatt. Ő a lapban a könyvtári vonatkozású cikkek számának növekedését a könyvkereskedelem mellőzésének látja, ezért örvend az 1955-ös változásnak. Könyvtárosi szemmel nézve ugyanez a jelenség a könyvtári pozíciók gyengülésének tűnik. A lap új programja leszögezte: „*A folyóirat eddig csak a könyvtárosokhoz szólt, az ő munkájukkal foglalkozott. Mostantól kezdve érdeklődési területe szélesebbé válik, a könyvtárosok munkáján kívül foglalkozni fog a könyvkiadók és könyvterjesztők munkájával is, végigkíséri a könyv útját az írótól az olvasóig.*” A folyóirat novemberi számában újabb változást jelentett be a Pálos Endre – Zolnay Vilmos szerzőpáros. Ismét megindul a Könyvbarát-mozgalom – tudatták –, és ez a lap életében változásokat hoz magával. Mint a cikkben olvasható¹²: „*Folyóiratunk is komoly szerepet vállal a mozgalomból. Januártól kétféle alakban jelenik meg. Az egyiknek a címe A könyvtáros lesz (úgy, ahogy tavaly, tavalyelőtt hívták) s nyújtani fogja mindazt, amit eddig, de egy ívvel, 16 oldallal bővebb terje-*

delemben, változatlan áron. Ez lesz a közművelődési könyvtárosok szaklapja. A folyóirat másik változata 48 oldalon Könyvbarát címmel jelenik meg, ez elsősorban a mozgalom lapja lesz, de tárgabb értelemben minden olvasóé, s mindenről, ami az olvasót érdekelheti, írni fog.”

1956-ban címe tehát újra *A Könyvtáros* lett. Ekkor azonban már újabb lapok is léteztek a magyar könyvtárügyben, a folyóirat előző évi cím- és profilváltozását (ami egyébként nem okozott jelentős változást a korábbihoz képest a könyvtári – könyvterjesztői cikkek arányában) talán kapcsolatba lehet hozni a differenciálódni kezdődő szakajtóval. 1954-ben megindult – szerény keretek között – az *Országos Műszaki Könyvtár* kiadásában a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója*, 1955-ben ismét megjelent a *Magyar Könyvszemle*, és ugyanabban az évben napvilágot látott a *Könyvtári Tájékoztató* első száma is. Ez a kétségtelen mozgás a könyvtárügyön belül több okkal magyarázható. 1953-ban megalakult az *Országos Könyvtárügyi Tanács*, a következő évben az *MTA Könyvtártudományi Főbizottsága*, és 1954-től megkezdődtek az új könyvtári alapjogszabály előkészítő munkálatai. 1954-55-re nyilvánvalóvá vált, hogy az addig követett könyvtárpolitika egyoldalú volt, rossz döntésnek bizonyult a tömegkönyvtárak (népkönyvtárak) mennyiségi fejlesztése mellett a minőségi tényezők figyelmen kívül hagyása, vagy a szak- és tudományos könyvtárak „lefokozása” a tömegkönyvtárak kiegészítőinek szerepére. A magyar könyvtárügy az ötvenes évek közepén elmozdult – alig kivehetően – a (remélt) közvetlen politikai hasznot hozó agitatori feladattól a szakszerűség irányába. E nagyon lassú, de mégis létező változásnak volt jele az új szaklapok keletkezése, illetve egy korábbi újraindulása.

A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* 1954 őszén jelent meg. Az első évfolyam két számát a *Terv* nyomda készítette, 1955-től a kiadó *Országos Műszaki Könyvtár* állította elő. Első szerkesztője Jánszky Lajos lett, munkáját szerkesztőbizottság segítette.¹³ A *Tájékoztató* kezdetben mint a könyvtár módszertani kiadványsorozatának tagja jelent meg, elsődleges célja a műszaki könyvtárak módszertani jellegű segítése volt, hírek, beszámolók közreadásával pedig feladatának tekintette „a vállalati műszaki könyvtárosok és az Országos Műszaki Könyvtár közötti” kap-

csolatok szorosabbá fűzését.¹⁴ A lap periodicitása többször változott, 1955-ban öt, 1956-ban hat, 1957-től négy, 1960-tól hat száma jelent meg. A *Tájékoztató* „igazi folyóirattá való fokozatos felnevelését” jelzi¹⁵, hogy 1959-től német nyelvű tartalommutatója készült el és idegen nyelvű kivonatok kapcsolódtak az egyes cikkekhez. *Futala Tibor* elvégezte a lap 1962-ig terjedő első korszakának tartalmi elemzését, a kilenc évfolyamban 474 cikk jelent meg, ezek közül 209 könyvtári-könyvtárügyi volt (44%), 125 (26,3%) tájékoztató jellegű, 103 (21,8%) közlemény sorolható az ún. „közös ügyek” csoportjába – a tájékoztatók és a könyvtárosok közös érdeklődésére számító íráskorok –, 30 publikáció (6,3%) foglalkozott a külföldi fejleményekkel, 7 cikk pedig különböző egyéb kérdésekről számolt be. A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* lényegében megindulásától kezdve fontosnak tartotta a tájékoztatásügy, a dokumentáció elméleti és gyakorlati kérdéseinek tárgyalását. Ugyanakkor úgy kezelte „az információügyet, hogy benne a műszaki könyvtáraknak is szerves hely és funkció jutott”.¹⁶ A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* megindulása és megszilárdulása, igazi folyóirattá válása volt a hazai szakajtó 50-es, 60-as évekbeli történetének egyik legfontosabb eseménye, ha akkor még csak csíráját lehetett is felfedezni a lapban egy korszerűbb könyvtár- és tájékoztatásügyi koncepciónak.

A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Főbizottságának* megalakulása annak volt jele, hogy szükségessé vált a döntéshozók számára a szűk gyakorlati szempontokon túlmutató elméleti kérdések tisztázása a magyar könyvtárügyben. A megalakult bizottság elnöke *Kóhalmi Béla* lett, ő tüzte ki *Könyvtártudományunk feladatai* címmel a megoldandó feladatokat.¹⁷ Összehangolt könyvtártudományi kutatások színvonalas folyóirat nélkül lehetetlenek; erre a feladatra „egyetlen nyomtatásban megjelenő folyóiratunk (*A Könyvtáros*)” alkalmatlan, ez az okozója annak, hogy „a könyvtártudományi kutatás köre leszűkült, alig megy túl a könyvtártechnikán”.¹⁸ A legfontosabb teendők egyike tehát a *Magyar Könyvszemle* újraindítása. A hosszú évek óta tartó bizonytalanság eldőlt, a folyóirat 1955-ben „*Ötödik folyam*” jelöléssel ismét megjelent. A *Főbizottság* héttagú szerkesztőbizottságot állított fel, a felelős szerkesztői megbízást Varjas

Béla kapta. A *Könyvszemle* 1961-ig jelent meg a Főbizottság folyóirataként (időközben, az 1957. évi 3. számtól Köhalmi Béla vette át Varjas Béla tiszttét). E hat év alatt a folyóirat a tágan vett könyvtártudományi kutatások orgánuma volt. Egyik feladatának egyébként éppen a diszciplína tartalmának meghatározását tekintette, az 1955. évi 1. számban Varjas Írt terjedelmes tanulányt *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere* címmel, 1961-ben pedig Kovács Máté írása jelent meg a Könyvszemle-ben, pontosabban annak *A könyvtártudományi kutatás kérdései* című mellékletében *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában* címmel. Nemcsak tudományelméleti szembenállásnak, de személyi ellentét lecsapódásának tűnik Kovács Máté két vitacikke a folyóiratban Varjas Béla szerkesztői gyakorlata ellen.¹⁹

A folyóiratban 1955-től 1961-ig a történeti témák és a könyvtári munka elméleti kérdéseit vizsgáló publikációk nagyjából fele-fele arányban kaptak helyet. 1961-ben az Akadémia átszervezésével megszűnt a Könyvtártudományi Főbizottság, a folyóirat közreadója az *I. osztály Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága* lett. Úgy tűnik, eredménytelenek maradtak a „könyvtártudomány” tartami meghatározásáért folyó erőfeszítések. A folyóirat profiljának változását bejelentő közlemény azt tudatta, hogy a Magyar Könyvszemle „*mint akadémiai folyóirat, a többi tudományág hasonló folyóiratainak színvonalán, az említett diszciplínák, a könyv-, írás-, könyvtár- és sajtótörténet, a bibliográfia és a dokumentáció marxista igényű tudományos orgánuma lesz. Szerkesztési alapelveit döntően meghatározza ez a követelmény. Tudományos tematika és színvonal tekintetében az akadémiai társfolyóiratok példája kell, hogy előttünk álljon. A gondjainkra bízott tudományágak tekintélyének biztosítása is az igényességet kívánja, publikációk tekintetében, eszmei, szaktudományos vonatkozásokban egyaránt.*”²⁰ Nagyjából e közlemény megjelenésétől nem bevett, „akadémiai” diszciplína Magyarországon – a történeti és bibliográfiai részeket leszámítva – a könyvtártudomány.

Az állásfoglalás nem váltott ki osztatlan lelkesedést a könyvtáros társadalomban. Bereczky László²¹ megállapította: szembe kell néznünk a ténnyel, a magyar könyvtárügy tudományos or-

gánum nélkül maradt. „*Sajnálatosnak és érthetetlennek érezzük az Akadémia I. osztályának döntését, hiszen ezzel a magyar könyvtárelmélet károsodásán kívül, egy nagy múltú, már-már megújuló folyóiratot tépett ki természetes, élő közegéből, és egy alapvetően retrográd – nem félek a szótól – programmal zsákutcába terelte.*” Bereczky szerint egy új folyóirat megindítása elkerülhetetlen; címe esetleg *Könyvtári Szemle* lehetne. Varga Béla cikkében²² a könyvtárügyben ható konzervatív nézetek érvényesülését látta a Könyvszemle profiljának megváltoztatásában, az elméleti igényű folyóirat létét elengedhetetlennek tartotta ő is, de nem új orgánum indítását javasolta, hanem „*esetleg a Könyvtári Figyelőt kellene e célra alkalmassá tenni.*” Varga írásához Köhalmi Béla szólt hozzá.²³ Az Akadémia döntéséről megállapította, hogy elég széles részét változatlanul műveli a könyvtártudománynak a Magyar Könyvszemle, ma már elképzelhetetlen, hogy egy tudományos folyóirat foglalkozzon a könyvtárügy összes problémájával. A legtöbb országban legalább két, de gyakran több folyóirat osztózik e feladaton. Cikkét a következő módon fejezte be: „*Mi akadály lehet annak, hogy a (Könyvtári) Figyelőt fejlesszük ki a magyar könyvtárvezetés, az olvasópolitika és a könyvtári belső munka tudományos folyóiratává? Emellett folytathatná értékes referáló munkáját is.*”

A két szerző által említett *Könyvtári Figyelő* akkor már 1955 óta létezett, 1957-ig *Könyvtári Tájékoztató* címen. Szó volt korábban az OKK által kiadott könyvtárügyi referáló folyóiratokról, a *Könyvtártudományi Beszámoló*ról és a *Könyvtárügyi Szemlé*ről. 1953-ban az OSZK és a Magyar-Szovjet Baráti Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya²⁴ kiadásában jelent meg a *Bibliotekar – A könyvtáros* című lap, mely a hasonló című szovjet szaklap cikkeinek fordításait tartalmazta. A *Könyvtári Tájékoztató* e kiadvány utódeként indult 1955-ben az OSZK és a Szakosztály közös kiadásában. Alcíme szerint: *Külföldi lapszemle*. Az 1956-os 2. évfolyamot az OSZK egyedül adta ki, 1958-ban az OSZK Módszertani Osztálya – ekkor változtatta címét *Könyvtári Figyelő*re – adta közre, 1959-től az akkor megalakult *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* jelentette meg. Ebben az évben alcíme *Külföldi szemlé*re változott. Első négy évfolyama cikkk fordításokat adott közre, főleg a szovjet és a szocialista országok-

ból, de a nyugati szaklapokból is vett át írásokat. 1959-ben módosult az addigi profil. „Első lépésként a – teljes vagy rövidített – fordítások mellett ismertetéseket közlünk folyóiratcikkekről, kiadványokról, külföldi könyvtárakról és könyvtártudományi intézményekről. Megindítjuk a külföldi könyvtártudományi folyóiratok legfrissebb számainak cikk-repertóriumát is. Egy-egy könyvtárügyi kérdéssel foglalkozó folyóiratcikkek, tanulmányok együttes ismertetését, adott kérdésekkel kapcsolatos szakirodalmi szemlék közlését is tervbe vettük. Rendszeresen közzétesszük az újonnan elkészült és rendelkezésre álló könyvtártudományi fordítások, továbbá a hazai nagykönyvtárakba érkezett könyvtártudományi szakirodalom (könyvek, periodikák) jegyzékét is” – olvasható az 1959. évi 1. számban. A következő évtől javult a kiadvány technikai formája, a nyomás jobban olvasható lett. 1961-ben csökkent mérete. A *Figyelő* ekkor 4-500 példányban jelent meg. Szerkesztőt hosszú időn keresztül nem nevezett meg, 1962-ben bukkan fel ilyen minőségben először Bóday Pál neve, de Szinainé László Zsuzsa írásából ismeri, hogy Bóday „1957 végétől 1968-ig a lap lelke volt, és akinek nevéhez és tevékenységéhez fűződik a *Figyelő* legjobb hagyományainak kialakítása.”²⁵

1962-től kezdtek megjelenni magyar szerzők írásai a folyóiratban. Ebben az évben kivált a *Figyelő*ből a korábban rovatként, majd mellékletként létező *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* és megkezdte önálló életét referáló lapként. Ezekkel a tartalmi és formai változásokkal a *Könyvtári Figyelő* a 60-as évek elejére valódi szakfolyóirattá vált, a külföldi könyvtárügy helyzetét és immár a hazai gyakorlatot is magas színvonalon figyelő és elemző kiadvány.

A konszolidált szakszerűség évtizedei (1965-1989)

A hazai könyvtári szaksajtó eddigi történetének áttekintése során meglehetősen tisztán lehetett elhatárolni egymástól a különböző periódusokat. A 60-as évek elejétől kezdődő korszak esetében ez nem így van, nagy változások nem történtek a szaksajtó életében. Az átalakulások a szerves fejlődés következményei, a szakszerű-

ség és a világos profil, a funkciók egyértelmű elhatárolása jegyében. Ez a folyamat 1961-ben kezdődött és 1969-ben fejeződött be azzal, hogy a *Könyvtári Figyelő* közreadója a KMK mellett az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) let. Az 1965-ös évet nem elsősorban a két időpont „megfelelése” miatt célszerű figyelembe venni korszakhatárként, hanem azért, mert ebben az évben indult meg az *Új Könyvek* (1964-ben még csak próbaszámait jelentek meg) és november 26-án az OKDT a könyvtári szaksajtó helyzetével foglalkozott.

Az OKDT megállapította²⁶: a szaksajtó differenciálódott, a központi lapok mellett megjelentek a szakkönyvtári hálózatok módszertani jellegű kiadványai és a közművelődési könyvtárak hálózati híradói. Egyhangúlag arra a következtetésre jutott a Tanács, hogy a megjelenő kiadványok mindegyike valamilyen sajátos szükségletet elégít ki, nincs szükség lapösszevonásokra vagy egyes kiadványok megszüntetésére. A kialakult munkamegosztás azonban spontán módon jött létre, ezért szükséges a folyóiratok tevékenységének egyeztetése. A rendelkezésre álló lapok nem nyújtanak elegendő teret „a könyvtári tevékenység jelenlegi, társadalmi összefüggéseit tárgyaló elméleti tanulmányoknak, elemzéseknek és a magasszintű könyvtárpolitikai műveknek.” Vita az ülésen e kérdés körül bontakozott ki: az „ellentétes véleményekből a könyvtártudomány körének és tudományos rangjának különböző értelmezése csendült ki.” A Tanács megállapította, hogy a könyvtártudomány elméleti kérdései számára önálló lapot indítani nem lehetséges, az ilyen jellegű publikációk közlése megoldható a jelenlegi lehetőségekkel, azok továbbfejlesztésével. Az OKDT javasolta egy tematikus tanulmánykötet – sorozat – indítását – ez lett 1968-tól a *Könyvtártudományi Tanulmányok* –, és indítványozta a Magyar Könyvszemle profiljának bővítését.

A Könyvtáros „törekedjék a közlemények színvonalának javítására, közöljön – főleg időszzerű könyvtári kérdésekről – nagyobb terjedelmű, nagyobb szakmai felkészülést igénylő tanulmányokat az országos szempontból sokszor jelentéktelen, kis terjedelmű, egyedi tapasztalati anyag szűkítésével.” A *Könyvtári Figyelő* „tekintse fő feladatának a magyar szakemberek tájékoztatást a külföldi szakirodalmáról, összefoglaló tematikus szemlék, recenziók, fordítások, tömő-

rítvények stb. formájában. Közölje emellett a magyar szakirodalom adatközlő részét: a fontosabb kutatási jelentéseket, felmérések adatait, statisztikákat stb. Tájékoztassa a könyvtárosokat a könyvtárügy országos jelentőségű eseményeiről.” Figyelemre méltó, hogy az OKDT a központi lapok között ekkor még nem említette meg a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatást* (TMT-t). A határozati javaslatok tehát radikális, alapvető változásokat nem indítványoztak, inkább az egyes lapok javítását, színvonalának emelését tartották szükségesnek és a tervszerű együttműködést a szerkesztőségek között. Hogy a cikkek magasabb szakmai színvonaláért, az elmélyültebb írásokért szót emelt a Tanács, az abból is következett, hogy a 60-as évek közepére a képzésnek köszönhetően jelentősen növekedett a szakképzettek száma, a szaksajtónak – és főleg a legpopulárisabb Könyvtárosnak – már nem az alapokat kellett ismertetni olvasóikkal.

Az Új Könyvek 1965-ös indulása²⁷ elsősorban a Könyvtáros szempontjából volt fontos, csökkenteni lehetett a lap recenziós részét, felmentette a szerkesztőséget az alól, hogy segítséget nyújtson a könyvtárak szerzeményezéséhez, bár 1976-ig – ha csökkenő mértékben is – a nem-könyvtári szakirodalomról is közölt recenziókat a lap. A *Könyvtáros* 1961 óta teljesen könyvtári szaklap volt, véget ért a kényszerű társbérlet a könyvterjesztéssel: a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya a Tájékoztatási Hivatallal folytatott tárgyalásokon elérte, hogy csak a könyvtárügyet szolgáló szaklappá válhatott. A terjedelmet négy ívben állapították meg, ebből 36 oldal jutott a könyvtári és 28 oldal az irodalmi tájékoztató részre. A szerkesztőség hattagú lett, *Katona Jenő* 1966 végéig töltötte be a főszerkesztői tiszteket, őt *Páldy Róbert* követte. 1961-től a szerkesztőségben már két könyvtáros – *Gerő Gyula* és *Páldy Róbert* – tevékenykedett, a többiek újságírók és irodalmárok voltak. A laptervet a szerkesztőbizottság hagyta jóvá; a sokáig anonim testület 1962-től „nevesült”.²⁸

A Könyvtáros – talán az OKDT határozati javaslatát is megfogadva – a 60-as években növekvő számban adott közre elvi-elméleti jellegű, az egyes könyvtárak gyakorlatán túlmutató cikkeket. Futala *Tibor* tipológiája szerint a földrajzi-intézményi kötődésű írások hegemoniája fejletlenebb, az elméleti-elviéke pedig fejlettebb könyvtárügyet

tükröz.²⁹ Futala a folyóirat 1961 és 1970 közötti éveinek repertóriumából alapos statisztikai összegzést készített a Könyvtárosban közölt cikkekről. A tíz év alatt 2430 könyvtári vonatkozású írás és 420 recenzió jelent meg, az írásoknak 54%-a „*tapadt konkrét könyvtárakhoz, illetve kisebb-nagyobb könyvtár-csoportokhoz.*”³⁰ E tényből azt a következtetést vonta le, hogy a lap szakítani tudott „*az én könyvtáram – az én váram*” bemutatásának „*bensőséges, ámde a könyvtárügy alacsony színvonalára utaló gyakorlatával, s nagy lépést tett az igényesebb közlésmód uralomra juttatása felé.*” A Könyvtáros elsősorban a közművelődési könyvtárosok lapja volt, a közreadott cikkek aránya jól tükrözi ezt a tényt: az összes közlemény 45%-a szólt a közművelődési könyvtárakról, ezek közül pedig szinte kizárólag a tanácsi fenntartásúakkal foglalkozott a lap, a szak szervezeti gyűjteményeket e csoporton belül mindössze a cikkek 12%-a képviselte.

1976 végén *Gerő Gyula* lett a Könyvtáros főszerkesztője, a folyóirat ekkor vált tiszta profilú, minden irodalmi vonatkozástól megszabadult lappá: 1977 januárjától megszűnt a tájékoztató rovat, a folyóirat terjedelmének mintegy harminc százaléka új rovatok kialakítására szabadult fel. Közművelődési irányultsága megmaradt, alapvető célja – mint minisztériumi lapnak – az volt, hogy „*a könyvtárpolitika által kítűzött feladatok megvalósítására ösztönözzön, a központi irányelveket, elképzeléseket az érdekeltekhez közvetítse, szétsugározza, illetve a könyvtárakban folyó tevékenységet, életmegnyilvánulásokat híven tükrözze, az intézményekből érkező jelzéseket felfogja, visszacsatolja, s mindezzel megbízhatóan segítse a könyvtárak irányításáért felelős szervek helyzetismeretét, megalapozottabbá tegye döntéseiket.*”³¹

A *Könyvtári Figyelő* átalakulása több lépcsőben valósult meg. 1967-ben a KMK egész tevékenységét érintő felülvizsgálat folyt. A jelentés a Figyelővel is foglalkozott, leszögezte, hogy „*dokumentációs profilt kell adni a Könyvtári Figyelőnek.*”³² Ennek megfelelően 1968-ban nem jelentek meg önálló tanulmányok a folyóiratban, kizárólag szakirodalmi szemléket közölt. Az év utolsó, 6. számában *Barabási Rezső* új programot jelentett be; lényegében az előző évek gyakorlatához történő visszatérést: „*A tervek szerint terjedelmének mintegy felét hazai szerzők elméleti,*

elvi-módszertani cikkei, valamint hazai hírek, közlemények töltik meg. Második felében az eddigi – pontosabban az 1968. évi – gyakorlathoz hasonlóan a külföld legértékesebb szakmai tapasztalatait gyűjtjük témák szerint csokorba (...) A Könyvtári Figyelőnek ez a jellege egyébként nem teljesen új találmány; 1962-1967 közötti évfolyamaiban ilyesfajta helyes törekvések érvényesültek.”³³ Bejelentette azt is, hogy 1969-től a folyóirat az OKDT és a KMK közös orgánuma lesz, az addigi hat helyett négy száma jelenik meg – mérete viszont A/5-ről A/4-re nagyobboldik, évi terjedelme azonban változatlanul 40 ív marad. Előzetesének egy mondata – „ilyesfajta helyes törekvések” – arra utal, hogy nem volt célszerű 1968-ban az addigi profil módosítása.

1969-től a Figyelő az OKDT orgánuma is lett, egyik feladatának éppen azt tekintette, hogy a különböző dokumentumokat közreadja. A tervek a Figyelő és az 1968-as kötettel induló *Könyvtár-tudományi Tanulmányok* közötti munkamegosztásra számítottak, a folyóiratban az egy ív terjedelmű tanulmányok kaptak helyet, az évkönyvben a terjedelmesebb dolgozatok.³⁴ A Figyelő főszerkesztője Barabási Rezső lett, munkáját szerkesztőbizottság segítette. Halála után Sebestyén Géza vette át 1972-ben a főszerkesztői székét, ebben az évben egyébként változott a folyóirat: az A/5-ös méretre és az évi hatszori megjelenésre tért vissza. A Könyvtári Figyelő ezekkel a belső és külső átalakulásokkal vált azzá a folyóirattá, melyet a 60-as évek elején Varga Béla és Kóhalmi Béla javasolt. Beosztása állandósult, a nagyobb tanulmányokat közreadó rész mellett *Hazai körkép*, *Fórum*, *Kitekintés*, *Szemle* rovatok voltak. A 70-es évek elejétől tökéletesedett technikai kivitelezése, tetszetősebb, jobban olvasható lett (1988-ig a *Népművelési Propaganda Iroda* (NPI), későbbi nevén *Műzsák Kiadó* nyomdája állította elő). Sebestyén Géza halála után Kiss István lett a főszerkesztő, az ő halála után Bárdosi Mária és Gerő Zsoltné szerkesztette, később Gerőné felelős szerkesztőként jegyezte a folyóiratot. 1980-ban az egyik közreadó neve változott: az OKDT-ből *OKT*, *Országos Könyvtárügyi Tanács* lett. A Figyelő tartalmi irányvonalát és színvonalát az OKT elnöke és a KMK igazgatója együttesen, a szerkesztőbizottság közreműködésével szabta meg, valamint „irányítja és ellenőrzi a szerkesztőség munkáját”.³⁵

A Könyvtári Figyelő mint a könyvtári elméleti kutatások orgánuma nem egy meghatározott könyvtártípus problémáival foglalkozott, a közművelődési könyvtárakról épp úgy jelentek meg írások, mint a gépesítés kérdéseiről. Nagyobb hangsúlyt helyezett azonban a társadalomtudományok és humán területek ügyeire, tájékoztatósi problémáira. Felismerhető munkamegosztás alakult ki a TMT-vel, amelyben értelemszerűen a műszaki és természettudományos irányultság volt a meghatározóbb.

A *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* 1963-ban változtatta címét *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*ra. A lap átalakulása elválaszthatatlan az „anyaintézmény”, az OMK életében bekövetkezett változásoktól. Az intézmény neve 1962-től *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ* lett. A kormány az előző évben 1017/1961. sz. határozatával létrehozta az *Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot*. Az új szervezet vette át 1962. január 1-jétől az OMKDK felügyeletét a Művelődési Minisztériumtól. A főhatóság változásával kedvezőbb helyzetbe került az OMKDK, közvetlenebbé vált kapcsolata az iparral, a termeléssel.³⁶ 1962-ben a főhatóság hozzájárulását kérte az OMKDK a lap átalakításához. Évi tíz szám megjelenését tervezték az új cím mellett. Az átalakult lap főszerkesztője Jánoszky Lajos maradt, a címváltozást indokló bevezető írás megállapította: „A műszaki fejlesztés és a távlati tudományos terv témáinak gondos és helyes előkészítéséhez, kidolgozásához, valamint a kidolgozott tervek végrehajtásához feltétlenül szükséges a gyors és hatékony információ, vagy a hazánkban jobban elfogadott terminológia szerint: a tudományos, műszaki tájékoztatás. A műszaki tájékoztatás széles területet ölel fel. Magába foglalja többek között a szakkönyvtárak tájékoztató tevékenységét, a szakirodalmi tájékoztatást, az audiovizuális eszközökkel történő tájékoztatást, így a filmet, továbbá a szemléltetés útján kifejtett tájékoztató tevékenységet, pl. kiállításokat stb.”³⁷ A cikk megjelölte azokat a témákat is, amelyekkel a lap foglalkozni kíván, többek között megemlítette a bevezető a szakirodalmi tájékoztatás gépesítésének és automatizálásának kérdéseit, az ETO továbbfejlesztését, más osztályozási rendszerek elméleti kérdéseinek tanulmányozását, a szakkönyvtári munka elemzését a hatékonyság növelése érdekében.

Futala Tibor elvégezte a TMT statisztikai elemzését is³⁸. A folyóirat 1963 és 1983 közötti 21 évfolyamában 758 tanulmány, cikk jelent meg a következő megoszlásban: elméleti kérdések 74 cikk (9,8%), könyvtár- és tájékoztatástörténet 17 cikk (2,2%), oktatási-képzési kérdések 23 cikk (3,0%), igény- és ellátásvizsgálatok 48 cikk (6,4%), papírhordozóktól a mágnesesekig 112 cikk (14,8%), állományi és állományvédelmi témák 19 cikk (2,5%), nyilvántartás – feltárás – keresés 111 cikk (14,6%), tájékoztatási műfajok 91 cikk (12%), tájékoztatási intézmények, rendszerek 233 cikk (30,7%), szakmai testületek 26 cikk (3,5%), alkalmi cikkek 4 cikk (0,5%).³⁹ Különösen Lázár Péter második szerkesztői megbízatása alatt fordult a TMT a nagyvilág felé, nemcsak külföldi fejleményekről jelentek meg írások, hanem a cikkek szerzői között is számos külföldi szakember volt. (A TMT Jánoszky Lajost követő főszerkesztője 1966-tól Lázár Péter volt, 1969-től Lévai Tamásné, 1974-től ismét Lázár Péter, 1980-tól Futala Tibor, 1983-tól Szántó Péter szerkesztette, illetve szerkeszti a folyóiratot, mely 1967-től havonta jelent meg, 1976-ban áttért az a/5-ös formátumról az A/4-re. 1969-től KWIC-indexes tartalommutató készült a laphoz.) A 70-es évektől rendszeressé vált az a gyakorlat, hogy az egyes témák részletesebb bemutatására speciális tematikus számok jelennek meg.

A hazai szaksajtó differenciálódását azon lehet a legjobban érzékelni, ha szembeállítjuk a TMT-vel a *Magyar Könyvszemlé*t. A Könyvszemle 1961 után gyakorlatilag teljes egészében csak történeti vonatkozású tanulmányokat közölt. Megindult – újra – a *Magyar Könyvesház* elnevezésű rovat, ezzel kialakult a folyóirat arculata, beosztása. 1977-től közli a Könyvszemle a magyar könyv- és könyvtártörténeti éves kurrens bibliográfiát. Szerkesztője 1957-től Kóhalmi Béla és Dezsényi Béla volt, 1970-től Dezsényi szerkesztette, 1973-tól Kókay György megbízott, majd felelős szerkesztőként. A szerkesztők munkáját szerkesztőbizottság segítette, illetve segíti. 1971-ben újjáalakult az MTA *Könyvtártörténeti és Bibliográfiai Munkabizottsága*, határozat született a folyóirat terjedelmének növelésére négy ívvel és a *Magyar Könyvszemle* repertóriumának elkészítésére – ez azóta sem készült el.⁴⁰ 1976-tól alcíme szerint *Könyvtörténeti folyóirat*, 1981-ben ez némileg módosult, a valóságnak megfelelően

Könyv- és sajtótörténeti folyóirat meghatározás olvasható az impresszumban. 1981-ben kibővült a szerkesztőbizottság, ekkor a szerkesztőség ismét meghatározta a folyóirat profilját, célját: „A »könyvtörténet« fogalmát ezentúl is tágan értelmezzük, vagyis belevonjuk a könyvtár-, az írás-, a nyomdászat-, a kiadás és a cenzúratörténetet, sőt az olvasóközönség és általában az olvasás történetét is, valamint a hírlapok és a folyóiratok történetét.” Célu tűzte ki a szerkesztőség a munkatársi gárda fiatalítását, „alkalmat szeretnénk nyújtani a kezdőknek is eredményeik publikálására.”⁴¹ A Magyar Könyvszemle e korszakban ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját 1976-ban, illetve a 100. évfolyamot 1984-ben.

1982-ben az OKT megbízásából egy munkacsoport megvizsgálta a szaksajtó helyzetét.⁴² A jelentés megállapította: „A központi szaklapok munkamegosztása kialakult, a lapok profilja károsan nem fedi át egymást.” A vizsgálat kitért a szaklapok olvasottságára, ismertségére is. Meglehetősen lehangoló volt a felmérés eredménye: a 120 kérdőívet csak 37 személy küldte vissza, ez az „arány is egyfajta mutatószáma az érdeklenségnek. A korábbi felmérések, valamint a szűrőpróbaszerű vizsgálataink során elképesztő tájékozatlanságot tapasztaltunk a könyvtári lapokról, a lapokban folyó vitákról, fontosabb közleményekről.”⁴³ A jobb olvasottság azzal érhető el, hogy „a központi folyóiratok saját felelősségi körükön belül még jobban igazodjanak a szakma tényleges problémáihoz.”⁴⁴ A jelentés a központi lapok erősítését javasolta, valamint „a működésükhöz szükséges sokoldalú támogatás biztosítását.”⁴⁵ A magyar társadalmi, politikai és gazdasági életben azonban csakhamar olyan változások kezdődtek, amelyek nemhogy a sokoldalú támogatást nem tették lehetővé, de a könyvtári szaksajtó létét is alapvetően érintették.

A szaksajtó átalakulásának kezdete, a jelen (1989-)

A 80-as évek elejére kialakuló gazdasági válság nyilvánvalóvá tette a centralizáltan irányított politikai, társadalmi és kulturális intézményrendszer működésképtelenségét. 1987-ben az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága

megvitatta a Művelődési Minisztérium előterjesztését a könyvtárügy helyzetéről és fejlesztéséről – némileg groteszk, hogy ilyen szinten csak az egypártrendszer utolsó időszakában jutott erre ideje a pártnak. A dokumentum megállapította: „Az intézmények feladataikat nem képesek korszerű színvonalon ellátni, mivel a nemzeti jövedelemből könyvtárakra, információügyre fordított összegek aránya elmarad a közepesen fejlett országok mutatóitól is. Lépéshátrányunk különösen kirívó a dokumentumvagyon gyarapítása és a számítógépes információs technológiák honosítása terén.”⁴⁶ Az MSZMP és az állami irányítás megpróbált programot adni, ám a könyvtár- és tájékoztatásügy kapcsolódó intézményrendszerével együtt szembenézni kényszerült a „hogyan tovább” dilemmájával. A széthulló szocialista állam romjai alól a létükben fenyegetett, fenntartó nélkül maradó könyvtárak megmentésére és a könyvtár- és tájékoztatásügy szakmai-intézményi autonómiájának megteremtésére különböző javaslatok láttak napvilágot, ezek egy része a könyvtári szaksajtót, illetve a szaksajtót közreadó intézmények feladatait is érintette. Papp István az MKE új funkcióiról medítálva feltette a kérdést: „Elképzelhetetlen egy olyan megoldás, hogy a lapok fenntartásának kötelezettsége ugyan a jelenlegi gazdánál marad, de a szerkesztési politikát, a lapprofit érintő érdemi kérdések, a felelős szerkesztők kiválasztásának és megbízásának joga, a szerkesztői munka ellenőrzése a társadalmi szervezet felelősségébe kerül?”⁴⁷ A politikai pluralizmus kialakulásával párhuzamosan a könyvtárügyön belül is hangot kaptak a szétváló intézményi és személyi érdekek mentén a különböző koncepciók, melyek a szakmai önkormányzat eltérő felfogásában is érzékelhetővé váltak.

A szaksajtó 1989-ben új orgánummal gazdagodott, 1989 májusában megjelent a *Könyvtári Levelező/lap* első száma. Kiadója az OSZK-KMK volt, redaktora a Könyvtárost 1985 végéig szerkesztő Gerő Gyula. A lap a kiadó intézmény műhelymunkájáról számot adó, a változó könyvtárügy minden jelenségére figyelő, azokról rövid hírek, tudósítások, „levelek” formájában beszámoló kiadványként indult. Az egyszerű kiállítású, de gyorsan megjelenő lap markánsan vállalta a vélemények ütköztetését, kétségtelenül helytálló Szente Ferenc megállapítása: „Lapozgatva a lefűzött évfolyamokat, élénk táru a rendszerválto-

zás korának hazai és némileg össz-posztszocialista története.”⁴⁸ A *Levelező/lap* megnyitotta hátsábjait az érdekvédelmi és képviseleti pluralizmus elve alapján szerveződő *Könyvtári és Informatikai Kamarának*⁴⁹ és figyelemmel kísérte a különféle önszerveződő kulturális egyesületek munkáját. Különösen nagy jelentősége volt a gyors változások időszakában híreinek, annál is inkább, mert a Könyvtáros 1989 óta súlyos válságokkal bajlódott, az egyes számok jókora késéssel jelentek meg.

A Könyvtárost 1986 januárjától Bereczky László jegyezte főszerkesztőként. Programját meghirdető írásában⁵⁰ többek között megemlítette: „szeretném, ha a lap tematikailag még érdekesebb és olvasmányosabb lenne, ha picit elmozdulna a fűgőbb szakmai publicisztika felé.” Az egyes számokat bekonferáló, sokszor szubjektív főszerkesztői írások jelentősége 1989-től nőtt meg; ezekből lehet végigkísérni a lap fennmaradásáért folytatott küzdelmet. A lapgazda, a Művelődési Minisztérium „lemondott” a lapról, az újonnan felállított *Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft* adta ki – a többi kulturális lappal együtt –, ám egyre bizonytalanabbá vált megjelenése. Az események, a gyakori szerkesztőségi költözködések és a folyóirat megmentésére irányuló különféle tervek ismertetésére nincs elegendő terünk.⁵¹ A végeredmény: 1992-ben a 3. szám után megszűnt a lap. A *Könyvtáros* 1989-1992 közötti évfolyamait mindenestre a *Könyvtári Levelező/lap* pal együtt célszerű olvasni; a két folyóirat együtt ad teljes képet a rendszerváltás magyar könyvtárügyéről.

Átalakult ebben az időszakban a *Könyvtári Figyelő* is. A pénzügyi nehézségek miatt 1988-ban terjedelmét 60 ívről 40 ivre kényszerült csökkenteni⁵², 1989-ben késve jelent meg, addigi előállítója, a *Műzsák Kiadó* visszalépett, így a folyóirat „házon belül”, vagyis az OSZK nyomdájában készült.⁵³ 1990-ben szerkesztőváltás történt; rendhagyó módjára Gerő Zsoltné Búcsú az olvasóktól⁵⁴ című írásából lehet következtetni, és abból, hogy Papp István, a szerkesztőbizottság elnöke lemondott tisztségéről.⁵⁵ A *Figyelő* a következő évben Új folyam jelöléssel, megváltozott tartalomban és formában jelent meg. Formája ismét A/4 lett, a tartalmi változás legfontosabb eleme az volt, hogy a megszűnt *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* című referálólap utóda-

ként megindult a *Külföldi folyóirat-figyelő* rovat, a külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratok válogatott cikkeinek ismertetésével. Az új folyam egyedüli kiadója az OSZK. Célja szerint nagyobb teret szán a külföldi témáknak, „mert egy ideig a tanulás, az áthangolódás a legfőbb tennivaló a szakmai szellemiség regenerálódása érdekében.”⁵⁶ A negyedévenként megjelenő folyóirat főszerkesztője *Szente Ferenc*, felelős szerkesztője *Kovács Lászlóné* lett, az 1993. 4. számtól *Kovács Emőke* (Lászlóné) a főszerkesztő, *Kovács Katalin* pedig helyettes főszerkesztő. Az 1997/1. számot *Kovács Emőke* nyugdíjba vonulása miatt *Hegedűs Péter* jegyzi főszerkesztőként.

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* korábban kialakított profilját tudta tovább folytatni. A 80-as évek végén a folyóirat új rovatokat indított (*Online hírek*, *CD-ROM hírek*), tovább folytatta tematikus célszámok megjelentetését (üzleti információ, információmenedzsment). A TMT „az elmúlt néhány évben is meg tudta őrizni kifejezetten szakmai arculatát, azaz – szemben a nemcsak a napilapokban, hanem már a szaksajtóban is sajnálatos módon eluralkodó, mindent átpolitizáló szellemmel, és üsd, vágd, nem apád habítussal – tárgyilagosságát, a napi viszályoktól való távolmaradását.”⁵⁷

Ugyanez a megállapítás tehető a *Magyar Könyvszemlé*ről is. Az elmúlt években némi változás azért megfigyelhető a Könyvszemle történeti témáiban, nyolc tanulmány, közlemény foglalkozott 1945 utáni eseményekkel. Biztatónak tűnik ez, reményt ad arra, hogy a hazai könyv- és könyvtártörténet félmúltja is feltárul. A pénzügyi helyzete azonban egyik folyóiratnak sem teljesen megnyugtató. A TMT-nél többször felmerült a szüneteltetés gondolata, 1994-ben csak úgy lehetett ezt elkerülni, hogy *Szántó Péter* főszerkesztő személyes felelősséget vállalt: a folyóirat önfenntartó lesz.⁵⁸ A Magyar Könyvszemle az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás átalakulása után már nem az MTA lapja, hanem az *Irodalomtudományi Intézet*é.

1992 decemberében – több havi szünet után – a Könyvtáros utódként megindult a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. Alapítói az MKM Könyvtári Osztálya, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Könyvtári és Informatikai Kamara, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos

Pedagógiai Könyvtár és Múzeum voltak, kiadója az akkor megalakult *Könyvtárellátó Vállalat*, főszerkesztője *Bereczky László* lett. Az 1994. 7. számtól változott a kiadó, az OSZK vette át a lap nyomdai, kiadói és terjesztői ügyeinek intézését, 1995-ben egy főre – *Vajda Kornél* személyére – csökkent a szerkesztőség létszáma. *Bereczky László* és a laptulajdonosok közötti konfliktust sejteti a 2. szám 24. oldalán található rövid közlemény.

A *Könyvtári Levelező/lap* 1995 decemberében megszűnt. E sorok írásakor (1996 augusztus) jelent meg újra *Gerő Gyula* szerkesztésében több mint félévi kényszerű kihagyás után, de már nem az OSZK KMK, hanem a *Könyvtári és Informatikai Kamara* kiadásában. 1997-től *Fülöp Ágnes* vette át *Gerő Gyulától* a lap szerkesztését.

A magyar könyvtári szaksajtó jelene tehát elmentmondásos. Sikerült fenntartani és megmenteni azt a differenciálódott és funkciók szerint elkülönülő, világos profillal rendelkező lapstruktúrát, amely az előző évtizedek alatt kialakult (sőt, a *Levelező/lap* révén még bővült is a lapok köre). Talán – *Futala Tibor* egy korábbi korszakra vonatkozó, de ide is alkalmazható kifejezését kölcsönkérve – elcsendesülnek a meddő „hitviták”, ami egyik előfeltétele lehet a sok sebből vérző könyvtár- és tájékoztatásügy gyógyulásának. E némi reményre jogosító fejleményekkel szemben áll azonban a szaklapok bizonytalan anyagi helyzete, a jelenlegi lapgazdák pénzügyi lehetőségeinek korlátozott volta. A következő évek adhatnak csak választ arra, sikerül-e megtalálni a szaksajtó finanszírozásának megnyugtató lehetőségét.

Jegyzetek

1. NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos tevékenysége 1945-1974. = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979. Bp. 1981. 148.p.
2. u.o.
3. Könyvbarát, 1952. 12.sz. 6.p.
4. u.o., 1952. 12.sz. 15.p.
5. u.o., 12.sz. 17.p.
6. u.o., 12.sz. 22.p.
7. u.o., 12.sz. 23.p.
8. u.o., 12.sz. 27.p.
9. SEBESTYÉN Géza: Tíz éves A Könyvtáros. = A Könyvtáros, 1961. 6.sz. 323.p.

10. u.o., 326.p. A lap levelezőiről: SALLAI István: Hogyan segítették levelezőink a könyvtárügy fejlődését? = A Könyvtáros, 1953. 3.sz. 12-15.p., ZOLNAY Vilmos: Levelező konferenciánk tapasztalatai. = u.o. 1953. 12.sz. 1-5.p. A lap első éveiről írások: KÖHALMI Béla: „A Könyvtáros” öt éve. = A Könyvtáros, 1956. 6.sz. 401-404.p., BAUER József: „A Könyvtáros”, a közművelődési könyvtárosok folyóirata. = Magyar Könyvszemle, 1956. 2.sz. 176-180.p., KISS Jenő: 10 éves „A Könyvtáros”. = Magyar Könyvszemle, 1961. 3.sz. 326-328.p., a lap 1957-1960 közötti éveiről: GERŐ Gyula: A 30 éves Könyvtáros történetéből. A szabadpolc-vitától a Könyvbarát-korszak végéig 1957-1960. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 393-399.p., érinti a kezdeti korszakot is: PETHŐ Lászlóné: A könyvtárak közönségkapcsolatai a Könyvtáros cikkeiben. = Könyvtáros, 1991. 8.sz. 455-462.p. A folyóirat első időszakának repertórium: A Könyvtáros tíz éves mutatója 1951-1960. Összeáll. Körtés Júlia, F. Wiesinger Piroska. Bp. 1963. OKDT. 223 p.
11. VARGA Sándor: A Könyv című folyóiratok nemzeti könyvtárunk gyűjteményeiben. = A Könyv, 1987. 2.sz. 143.p.
12. A Könyv, 1955. 11.sz. 487.p.
13. FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás harminc éve. 1. rész. Kilenc évfolyam a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 11.sz. 429-438.p., repertórium: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Összesített mutató 1954-1973. Bp. 1974. OMKDK. 115 p. A TMT a folyóirat fennállásának 40. évfordulója alkalmából közzétett az addigi főszerkesztők emlékező írását (az elhunyt Lázár Péter korábbi interjúinak szerkesztett változata jelent meg): Jánszky Lajos: Hogyan kezdődött? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1993. 8.sz. 358-359.p., Képzelt beszélgetés Lázár Péterrel – részben hiteles Lázár-mondatokkal. = u.o. 9-10.sz. 409-410.p., LÉVALI Tamásné: Emlékeim a TMT-ről. = u.o. 11-12.sz. 472.p., FUTALA Tibor: Futónak indult viszonyból tartós ragaszkodás. = u.o. 11-12.sz. 473-474.p., SZÁNTÓ Péter: Gondolatok a TMT megjelenésének 40. évfordulója alkalmából. = u.o. 1994. 1.sz. 22-24.p.
14. Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 1954. 1.sz. 1-2.p.
15. FUTALA T., a 13.sz. jegyzetben i.m. 1984. 433.p.
16. u.o. 432.p.
17. Kiny. a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei VI. kötet 3-4. számából. 1954. 353-378.p.
18. u.o. 357.p.
19. KOVÁCS Máté: Vita a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve körül. = Magyar Könyvszemle, 1957. 3.sz. 297-301.p., u.ő.: A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében. = u.o. 1957. 4.sz. 399-404.p.
20. Magyar Könyvszemle, 1961. 4.sz. 357-358.p.
21. A Magyar Könyvszemle új programjáról. = A Könyvtáros, 1962. 6.sz. 323-324.p.
22. Vitatkozunk gondjainkról! = Könyvtáros, 1964. 3.sz. 141.p.
23. Könyvtáros-gondok és a Magyar Könyvszemle. = Könyvtáros, 1964. 6.sz. 325-326.p., KERTÉSZ Gyula: Értékelés, tervezés, „harci feladatok” és a könyvtári szakajtó című cikkében (Könyvtáros, 1964. 8.sz. 462-464.p.) viszont vitatta a Figyelő ilyen jellegű átalakítását, legfeljebb társaplaként tudta volna elképzelni Magyar Könyvtári Figyelő címmel a Külföldi Könyvtári Figyelő mellett. Legjobb azonban egy új, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre által kiadott lap lenne, mely „a valóságos könyvtári közvélemény hangját fejezné ki. Persze ez csak úgy valósítható meg, ha maga az egyesület is a teljes demokratizmus alapján működik.”
24. A Szakosztályról: H. MALÁN Magda: A Magyar-Szovjet Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya. = Magyar Könyvszemle, 1955. 1-2.sz. 137.p.
25. Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955-1974. Összeáll. Szinainé László Zsuzsa. Bp. 1978. OSZK KMK. 9.p.
26. Az OKDT határozatai a könyvtárügyi szakajtó továbbfejlesztésére. = Könyvtáros, 1966. 1.sz. 25-26.p.
27. Az Új Könyvek történetéről, kialakulásáról is ír: BE-RECZKY László: Az Új Könyvek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében. = Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. OSZK KMK, 123-136.p.
28. PÁLDY Róbert: Másfél évtized szerkesztési törekvései 1961-1976. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 400-403.p., a lap fennállásának tizenötödik évfordulója alkalmából többen méltatták a folyóiratot, Kovács Máté, Székely Sándor, Sallai István, Csúry István, Dobos Piroska, Gergely István, Tanka János: Könyvtáros, 1966. 6.sz. 307-315.p.
29. FUTALA Tibor: A Könyvtáros mint pályatörténeti forrás. = Könyvtári Figyelő, 1973. 5-6.sz. 548-559.p., u.ő.: Könyvtárak és témák a könyvtárosban. = u.o. 1974. 1.sz. 45-55.p. A repertórium: A Könyvtáros könyvtári és könyvtári vonatkozású közleményeinek tíz éves mutatója 1961-1970. Összeáll. F. Wiesinger Piroska, J. Mátrai Judit. p. 1973. NPI. 558 p.
30. FUTALA T. i.m. 1974. 1.sz. 45-46.p.
31. GERŐ Gyula: Tiszta profilal – tiszta lappal. Jelentés a Könyvtáros utolsó négy évről 1977-1980. = Könyvtáros, 1981. 7.sz. 403-404.p.
32. a 25. sz. jegyzetben i.m. 8.p.
34. BARABÁSI Rezső: A következő évfolyam elé. = Könyvtári Figyelő, 1968. 6.sz. 425.p.
34. KOVÁCS Máté: Bevezető a Könyvtártudományi Tanulmányokhoz. = Könyvtártudományi Tanulmányok 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. 1968. OKDT. 5-11.p.
35. A Könyvtári Figyelő című folyóirat szerkesztőségének ügyrendje. = Könyvtári Figyelő, 1985. 1.sz. 79-81.p.
36. BENEDEK Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész. 1950-1983. Bp. 1983. OMIKK, 130-131.p.
37. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1963. 1.sz. 1-2.p.
38. FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás harminc éve. 2. rész. Huszonegy év a ma is véglegesnek tekintett címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 12.sz. 477-486.p.
39. u.o. 485.p.
40. KÓKAY György: Újjáalakult a Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság. = Magyar Könyvszemle, 1971. 1.sz. 72-73.p., a repertóriumról: V. KOVÁCS Sándor: Az MTA Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának működéséről. = Magyar Könyvszemle, 1974. 1-2.sz. 181.p., a folyóirat feladatairól ír: HAVASI Zoltán: Könyvtári kutatások és a Magyar Könyvszemle a felszabadulás után. = Magyar Könyvszemle, 1975. 1.sz. 1-8.p.
41. Magyar Könyvszemle, 1981. 1-2.sz. 160.p.

A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története

42. HÉBERGER Károly: A magyar könyvtári szaksajtó kérdései. = Könyvtári Figyelő, 1982. 1.sz. 49-57.p.
43. u.o. 57.p.
44. u.o. 49.p.
45. u.o. 49.p.
46. A magyar könyvtárügy helyzete és fejlesztésének feladatai. = Könyvtáros, 1988. 6.sz. 318.p.
47. PAPP István: Második meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről. = Könyvtáros, 1989. 9.sz. 514.p. Az MKE elnöksége 1989 novemberében két vitaanyagot tárgyalt meg, PAPP István írását, A magyar könyvtárpolitika néhány aktuális kérdése. Vezérfonal a vitához címűt (Könyvtári Figyelő, 1990. 1-2.sz. 17-22.p.) és az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának feljegyzését (u.o. 22-26.p.) Papp István a Vezérfonalban megismételte kérdését (20-21.p.), a hozzászólók közül TÓTH Gyula is lehetségesnek tartotta, hogy folyóirat-kiadással bővüljön az MKE feladata, bár inkább csak a Könyvtáros esetében, a Könyvtári Figyelő „maradhatna a helyén”. (u.o. 29.p.) PALLÓ SINÉ TOLDI Márta szerint másodlagos a lapgazda kiléte, a szerkesztőségek önállósága és a működési feltételek biztosítása a fontos. (u.o. 38.p.)
48. SZENTE Ferenc: Koccintás. = Könyvtári Levelező/lap, 1994. 8.sz. 1.p.
49. Könyvtári Levelező/lap, 1991. 4.sz. 4.p. (Szente Ferenc beszélgetése Zalainé Kovács Évával, a Könyvtári és Informatikai Kamara elnökével.)
50. Búcsú és beköszöntő. = Könyvtáros, 1986. 1.sz. 3.p.
51. A történések mindenelőtt a következő cikkekből ismerhetők meg: BERE CZKY László: Végveszélyben. = Könyvtáros, 1990. 1.sz. 3-4.p., u.ő.: Álljon meg a menet! = u.o. 2.sz. 59-61., 120.p., SINAY Jenő: Nyílt levél. = u.o., 3.sz. 125-126.p., BERE CZKY László: Elég a siránkozásból! = u.o., 6.sz. 315-316.p., ZSIDAI József: Mentjük át a jövőbe a 40 éves „Könyvtáros”-t. = u.o. 7.sz. 391-393.p., BERE CZKY László: Kezdődik minden előlről. = u.o. 1991. 5.sz. 251-253.p., u.ő.: Összevont szám. = u.o., 1991. 11-12.sz. 635-637., 725-728.p.
52. Könyvtári Figyelő, 1989. 3.sz. 290.p.
53. u.o. 1990. 3-4.sz. 285.p.
54. u.o. 1990. 1-2.sz. 7.p.
55. Könyvtáros, 1990. 11.sz. 672.p.
56. SZENTE Ferenc: Lectori Salutem! = Könyvtári Figyelő, 1991. 1.sz. 13-14.p.
57. SZÁNTÓ P., a 13.sz. jegyzetben i.m. 23.p.
58. u.o. 24.p.

VÁLSÁGBA KERÜLT A ROTNAC, az országos könyvtárellátó központoknak az IFLA keretében működő kerekasztala. Az egyes vállalatok egyre inkább kénytelenek alkalmazkodni a piaci viszonyokhoz, profitra törni, így az együttműködés mellett konkurensei is egymásnak, üzleti titkaik védelme korlátozza az eddigi szokásos tapasztalatcseréjüket. Az 1995. augusztusi isztanbuli konferencián felmerült a kérdés, van-e értelme egyáltalán a szervezet fennmaradásának, valamint az, hogy maradhat-e a szervezet tagja az olyan vállalat, amely egy másik tagvállalat országába is betör a termékeivel. – Gondos előkészítés után az 1996. márciusi budapesti konferencián megegyeztek a ROTNAC célkitűzéseinek és ügyrendjének új irányelveiben. Az együttműködést négy mindenkit érdeklő problémakörre – a piac, a termékek, az információtechnológia, a munkaszervezés – építik, s a jövőben elsősorban nem terveikről, hanem eredményeikről tájékoztatják egymást.

(Newsletter, Round table of national centres for library services, 1996. aug.)